

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Bernard Goršak

THE CHRISTIAN TRILATERAL SITUATION ETHICS – AN ATTEMPT
TO DELINEATE A NEW CHRISTIAN ETHICS

Luka Tomažič

ZAKONODAJNA DEJAVNOST: RAZLOGI IN VREDNOTE

Janez Juhant

EHRlich IN PROBLEMI SLOVENSKE KRŠČANSKO-DEMOKRATIČNE
SAMOZAVESTI

Tamara Griesser Pečar

EHRlich IN POHABLJENA SLOVENSKA ZAVEST

Dominik Janez Herle

FRANČIŠKOV SVETNI RED – VELJAVNI RED ZNOTRAJ CERKVE

Fakulteta za pravo in ekonomijo, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Economics, Catholic Institute

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 2

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in ekonomijo, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Matic Batič

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

matic.batic@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija),
Mihai Dragnea (Universitetet i Sørøst-Norge, USN Handelshøgskolen,
Vestfold, Norveška), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica
Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina),
Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet,
Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Simon Malmenvall (Univerza
v Ljubljani, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, Slovenija), Aleksej
Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija),
José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y
Sociedad, Pamplona, Španija), Mitja Steinbacher (Katoliški inštitut,
Fakulteta za pravo in ekonomijo, Ljubljana, Slovenija), Dorina Onica
(Institutul Național Al Patrimoniului, Bukarešta, Romunija), Anton
Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in ekonomijo, Ljubljana,
Slovenija).

Redakcija te številke je bila zaključena 22. 11. 2023

Tisk:

Itagraf d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 2

Vsebina

Bernard Goršak

The Christian Trilateral Situation Ethics – An Attempt
to Delineate a New Christian Ethics

7

Luka Tomažič

Zakonodajna dejavnost: razlogi in vrednote

45

Janez Juhant

Ehrlich in problemi slovenske krščansko-demokratske
samozavesti

73

Tamara Griesser Pečar

Ehrlich in pohabljenost slovenske zavesti

107

Dominik Janez Herle

Frančiškovo svetno pravilo – veljavno pravilo znotraj Cerkve

131

UDK: 94(100)«1939/1945»(497.4):929Ehrlich L.
1.01 izvirni znanstveni članek

Tamara Griesser Pečar

dr. zgodovinskih znanosti

(Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, 1000

Ljubljana, Slovenija)

tamara.griesser@gmx.at

Ehrlich in pohabljena slovenska zavest¹

Izveček: Lambert Ehrlich je v slovenski zgodovini zapustil močan pečat, a v javnosti še vedno ni dobil priznanja, ki si ga zasluži. Uveljavljeno ostaja prepričanje, da je bil izdajalec in »klerofašist«, kar je produkt komunistične indoktrinacije. Ehrlich je bil velik narodnjak in je v tem duhu vzgajal študente na univerzi. Bil je nasprotnik nacizma, fašizma in komunizma. Ker se je zavzemal za priključitev slovenskega dela Koroške k novonastali Kraljevini SHS, na Koroškem ni mogel ostati. Zbiral je poročila o nemškem nasilju na okupiranem ozemlju in jih poslal v tujino, sestavil je tudi študijo *Slovenski problem*, ki jo je pripravil jeseni 1941. Zavzemal se je za zedinjeno Slovenijo. Aprila 1941 je Italijanom predal spomenico z ostro kritiko ukrepov proti Slovencem in predlagal ustanovitev avtonomne slovenske varnostne službe. Ker je bil zelo vpliven, je bil nevaren načrtom o izvedbi komunistične revolucije, zato so ga komunisti dali umoriti.

1 Študija je nastala v okviru raziskovalnega programa *Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju* (P6-0380), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijski dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

Ključne besede: zedinjena Slovenija, Akademski klub Straža, Ciril Žebot, Milesova misija, Slovenski problem, spomenica Italijanom

Ehrlich and the Mutilated Slovenian Consciousness

Abstract: Lambert Ehrlich has left a strong mark on Slovenian history, but he still has not received the public recognition he deserves. He is accused of being a traitor and a “clerofascist”, but in fact this is the product of communist indoctrination. Ehrlich was a very nationally conscious person and fostered this spirit in students at the university. He was opposed to Nazism, Fascism, and Communism. Since he advocated the annexation of the Slovenian part of Carinthia to the newly formed Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians, he could not stay there. He collected reports of German violence in occupied Slovenian territories and sent them abroad, as well as wrote a study entitled *The Slovenian Problem*, which he prepared in the autumn of 1941. In April 1941, he handed over a memorandum to the Italians with a sharp criticism of the measures taken against Slovenians, and also proposed the establishment of an autonomous Slovenian security service. Because of his great influence, he posed a threat to the communist plans to carry out a revolution and to seize power, so he was murdered.

Key words: United Slovenia, Academic Club Straža (Guard), Ciril Žebot, Miles Mission, Slovenian Problem, memorandum regarding the measures of Italian occupying forces

Uvod

Dr. Lambert Ehrlich, teolog, etnolog, pedagog, koroški Slovenec, katerega korenine segajo tudi na Saško, je zapustil v slovenski zgodovini močan pečat. Kljub temu še danes ni dobil priznanja v javnosti, ki bi si ga pravzaprav zaslužil – tudi ne v zgodovino-pisju in v krščanskih krogih. Danes se z velikega dela leve svetovnonazorske smeri skuša izpostaviti kontinuiteta med NOB in osamosvojitvijo, s čimer se v nasprotju z dejstvi skuša spreminjati zgodovino. Na drugi strani pa se ne omenja, da se je prav Ehrlich zavzemal za zedinjeno Slovenijo. Kot je citiral celo režimski publicist Franček Saje iz dnevnika Franca Casarja, je Ehrlich v pogovoru z banom Markom Natlačenom februarja 1942 vztrajal: »Izhodišče slovenskega programa mora biti samo Slovenija in slovenski narod« (Saje 1952, 132). Pomožni škof dr. Stanislav Lenič je v življenjepisu, ki ga je pod prisilo pisal v zaporu, navedel: »Priznati moram, da noben mojih vzgojiteljev, ne v gimnaziji ne v bogoslovju, ni znal tako navdušeno govoriti o slovenstvu kot Ehrlich« (citirano po Griesser Pečar 1997, 57). Stražarji so si po njegovi nasilni smrti prizadevali Ehrlichovo delo nadaljevati in so že mesec dni po njegovi smrti, na sestanku 19. junija 1942, poudarili, da morajo predstaviti narodu program, »ki ga bo potegnil (Suverena Slovenija)« (ARS, AS 1931, fond VOS II-4, a.e. 1782–1784). Med stražarji je najbolj znan dr. Ciril Žebot, ki bi skoraj delil usodo svojega profesorja, če bi ga tudi na njegov zadnji dan, 26. maja 1942, kot običajno, spremljal zjutraj k maši v Akademskem domu sv. Cirila in od tam na fakulteto.

Običajen Slovenec Ehrlicha ne pozna, kar je brez dvoma med drugim posledica poučevanja zgodovine v šolah. Če ga pozna, ga pozna skozi prizmo režimskega zgodovino-pisja, ki ga je prikazovalo kot izredno negativno osebnost

– kot izdajalca, klerofašista, »ideologa avtoritarne korporativistične smeri« (Mally 2011, 37) in podobno, povsem pa zamolči njegovo prizadevanje za slovenski narod. Trdovratno se ta prikaz pri nekaterih zgodovinarjih drži še danes. Tako je zgodovinar in izredni član SAZU Jože Pirjevec, ki je Ehrlicha v svoji knjigi *Partizani* označil za »edinega kvizlinga v zasedeni Evropi« (Pirjevec 2020, 181), leta 2020 na predstavitvi knjige dodal še: »Nekateri nasprotniki so bili vredni, da se jih pobije, nekateri so bili majhne ribe, nekatere pa bi tudi jaz streljal, recimo Ehrlicha« (Juhant 2022, 453). Ehrlich je bil znan narodnjak in omenjena ocena, da je bil izdajalec, kar pomeni, da je deloval za okupatorja, je več kot absurdna.

Ehrlich je bil zaveden Slovenec, maturiral je na celovški gimnaziji z nalogo iz slovenščine z naslovom »Prešernova doba in nje pomen za razvitek slovenskega slovstva« (Juhant 2022, 79–80). Ko je študiral v Innsbrucku, je bival v jezuitskem kolegiju Canisianum. Ko je bilo na iniciativo Čehov v kolegiju ustanovljeno Slovansko društvo, v katerem so se združevali slovanski bogoslovci, je kot edini zastopal slovenske bogoslovce (AS, Stanko Dostal). Kot profesor na celovškem bogoslovju je posvečal veliko časa Akademiji slovenskih bogoslovcev in za slovenske študente v Celovcu organiziral predavanja in tečaje (Juhant 2022, 88). Študente je tudi spodbujal k delovanju za narod. V svojem znamenitem govoru na Svetih Višarjah je študentom rekel: »Slovenija mora biti mejnik, ki druží in veže jug s severom in vzhod z zahodom. [...] To je božja volja! To nalogo bo mogla Slovenija izpolnjevati samo v svobodi, ne pod gospodarjem. [...] Božja volja je, da mi vsi za to svobodo delamo in božji volji se ne sme nihče izmikati« (Čuješ 1992, 146–147).

Ehrlich nikakor ni sodeloval z okupatorji, kot so mu komunisti očitali. Že po priključitvi Avstrije marca 1938 je pri škofu Rožmanu interveniral, da so se oglasili cerkveni zvonovi ter da je bil v nedeljo 15. marca po celotni Dravski banovini v vseh cerkvah razglašen poseben dan molitev in žalovanja za Avstrijo. O tem je obvestil tiskovnega agenta francoske agencije Havas v Ljubljani Rudo Jurčeca, ta pa je novico nemudoma po telefonu sporočil Havasu v Beograd. Novico o tem je prvi objavil francoski dnevnik *Le Temps*, sledili so ostali francoski časopisi, kar je sprožilo telefonski protest nemške vlade v Beogradu (Jurčec 1969, 152–153; Fras 2013, 180–181). V *Straži na viharju* je izšel članek »Avstrija je bila« z naslednjim komentarjem: »Protikrščanske sile v Evropi so se s tem vsekako okrepile in moralne posledice tega bomo čutili na vseh področjih« (*Straža v viharju*, 17. 3. 1941, 1).

Po okupaciji je Ehrlich zbiral poročila o nemškem nasilju na Gorenjskem in Štajerskem, ki jih je pridobival od beguncev in pregnancev, ki so prišli v Ljubljano. Poročilo o tem je predal p. Kazimirju Zakrajšku, župniku v cerkvi sv. Cirila in Metoda za Bežigradom, pred njegovo vrnitvijo v ZDA, z namenom, da ga slednji posreduje jezuitu Johnu LaFargeu, glavnemu uredniku tednika *Amerika* (Žebot 1988, 216). Zakrajšek si tega poročila očitno ni drznil sam nesti, zato ga je dal amerškemu poslaniku v Rimu. Kot je bilo objavljeno aprila 1945 v *Ameriški Domovini*, je Žebot v odprtem pismu Borisu Furlanu sporočil, da je Ehrlich prva izčrpna poročila o nemškem preganjanju Slovencev poslal v svobodni svet že na začetku maja 1941, tako tudi »Apel na ameriški narod«. Žebot je v pismu poudaril tudi Ehrlichovo odločno stališče o protipravnosti aneksije Ljubljanske pokrajine in o mednarodnopravni kontinuiteti Jugoslavije (Arnež 2006, 134–135).

Na slovenskem Koroškem

Med prvo svetovno vojno so na Koroškem preganjali Slovence in jih obtoževali veleizdaje (58. in 62. čl. Staatsgesetzbuch), zlorabe veličanstva (63. čl.) in motenja javnega reda in miru. Zlasti slovenska duhovščina je bila izpostavljena velikim valom preganjanj in aretacij. Na osnovi denunciacij so sledile hišne preiskave pri vrsti slovenskih duhovnikov: pri ravnatelju slovenske gospodarske zadruga v Sinči vasi (nem. Kühnsdorf) mons. Valentinu Podgorcu, pri župniku v Žrelcu (nem. Ebenthal) in škofijskemu voditelju slovenskih Marijinih združb dr. Janezu Arnejcu, vodji slovenske duhovniške kongregacije dr. Francu Cukali, župniku v Podkloštru (nem. Arnoldstein), pa tudi pri prof. teologije Lambertu Ehrlichu, ustanovitelju in idejnemu vodji Slovenske krščansko socialne zveze za Koroško (Griesser Pečar 2010, 46–47). Že leta 1913 je Ehrlich izdal knjigo *Aus dem Wilajet Kärnten*, v kateri je opisal preganjanje Slovencev in slovensčine na Koroškem. Leta 1917 je napisal še obširno spomenico o preganjanju koroških Slovencev za dunajski državni zbor (Benedik 2002, 647).

Po koncu prve svetovne vojne, leta 1919, je bil Ehrlich član Milesove misije, ki je potovala po Koroškem, da določi demarkacijsko mejo. Delovanje misije je ocenjeval zelo kritično. Po njegovem je ta prišla na Koroško z že izdelanim načrtom in prepričan je bil, da Slovenci niso dobili priložnosti, da svobodno izrazijo svoje želje glede meje, saj je misija večino časa preživela v nemško-avstrijskem delu Koroške, delno sicer zaradi zimskih razmer. Svoj sedež je imela v Celovcu, kjer so Nemci nadzirali celoten gospodarski, vojaški in upravni aparat. Nemško-koroška stran je z misijo posledično

veliko laže komunicirala in razvijala svojo izredno učinkovito propagando (Griesser Pečar 2010, 269–283). Kot izvedenec za obmejna vprašanja, predvsem za koroško vprašanje, je bil nato imenovan v jugoslovansko delegacijo na mirovni konferenci v Parizu. Prevezel je tudi nalogo, da napiše zgodovino slovenskega vprašanja na mirovni konferenci. Tipkopis takrat ni bil objavljen (419 strani in 139 prilog), objavila ga je šele Marija Vrečar leta 2002. Že v uvodnem delu Ehrlich opozarja, da so svetovno vojno

[...] Nemci proglasili za boj germanizma proti slovanstvu in porabiti so hoteli moč, ki jim jo je dala vojska v obliki vojaške in politične diktature, v ta namen, da s silo zatrejo pojave narodne samozavesti. Iz tega razloga so se v prvih letih vojske uprizorila ona preganjanja Slovencev, ki so opisana v interpelacijah Jugoslovanskega kluba, vloženi meseca junija in julija 1917 v dunajskem parlamentu. Toda mali slovenski narod je kazal nepričakovano življensko silo ter je kljub vsem preganjanjem v najtemnejši uri svoje zgodovine stopil javno na dan ter dvignil klic po neodvisnosti in po svobodi, in sicer tako, kakor poprej še nikdar ni storil. Jugoslovanski klub je namreč v zgodovinski seji dne 30. majnika 1917 podal zgodovinsko deklaracijo [...] (Ehrlich 2002, 54).

Po plebiscitu v svoji ožji domovini Koroški ni mogel ostati, saj se je zavzemal za to, da postane slovenski del Koroške sestavni del novonastale Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Junija 1922 je Ehrlich zato prišel v Ljubljano, kjer je postal profesor za primerjalno veroslovje na Teološki fakulteti. Pred tem je bil do leta 1919 profesor v celovškem bogoslovju.

Ehrlich, dušni pastir akademikov

Če si pogledamo, od kdaj izvira sovraštvo komunistov do Ehrlicha, kmalu ugotovimo, da se je to začelo že na Univerzi v Ljubljani. 22. marca 1931 je prof. dr. Lamberta Ehrlicha, ki je bil duhovni vodja Slovenske dijaške zveze, ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman imenoval za dušnega pastirja akademikov, kakor so takrat imenovali študente (NŠAL, fond 484, fasc. 108). Marca 1924 je bila na Univerzi v Ljubljani ustanovljena krovna Akademska zveza (AZ), v kateri so bila včlanjena katoliška društva Danica, Zarja, Ciril-Methodovo društvo za bogoslovce, društvo katoliških študentk Savica in krščansko-socialistična Borba. V ospredju so bila liberalno usmerjena vsedržavna študentska društva, del mladine pa je bil komunistično usmerjen. Zadnji so novembra 1932 začeli izdajati podtalni list *Rdeči signali* s podnaslovom *Revolucionarno glasilo slovenskih študentov*. V glasilu niso napadali samo katoliških študentov, temveč tudi cerkvenega zastopnika AZ, prof. Ehrlicha. Na univerzi pa je delovalo med katoliškimi vrstami tudi križarsko mladinsko gibanje s svojim glasilom *Križ na gori*, pozneje *Križ*, ki ga je AZ leta 1927 ukinila. Pod vprašaj je postavljalo cerkveno avtoriteto, odklanjalo cerkveno hierarhijo in kritiziralo določene cerkvene odredbe. Ehrlich je v vsem tem videl veliko nevarnost za študente, zato se je pri svojem delu s študenti osredotočil na prenovo katoliškega gibanja (Vidovič-Miklavčič 2002, 197–202). Okoli sebe je zbiral posebno aktivne študente iz katoliških akademskih društev, ki so bili vključeni v AZ in jih združil v študentski misijonski krožek. Kasneje so delovali kot posebna univerzitetna enota Katoliške akcije z imenom Mihaelova skupina. S temi študenti je že leta 1930, v času gospodarske krize, ustanovil tudi Vincencijevo konferenco za pomoč potrebnim študentom (Žebot 1988, 64; NŠAL, fond 484, fasc. 110a) in sam prispeval

velik del iz lastnega žepa, pritegnil pa je tudi politike, kot na primer dr. Antona Korošca, in razne ustanove, kot na primer žensko karitativno organizacijo Elizabetina konferenca. Po Ehrlichovi smrti je Vincencijeva konferenca pošiljala stražarjem in članom Slovenke dijaške zveze pakete v italijanska taborišča (ARS, AS 1931, t. e. 935, 73).

V AZ so že v zgodnjih tridesetih letih na debatnih večerih obravnavali narodnopolitična in gospodarska vprašanja, predvsem papeževo socialno okrožnico *Quadragesimo anno* (15. 5. 1931). Na sestankih društev in v različnih lokalih so se vrstile kritike političnega vodstva z Antonom Koroščem in banom Markom Natlačenom na čelu, pa tudi Cerkve in cerkvenega vodstva. V vodstvu slovenskih katoliških študentskih društev so bili tudi člani komunistične partije ali pa vsaj njeni simpatizerji, ki so izhajali večinoma iz meščanskih krogov, med njimi so bili celo sinovi katoliških starešin. Največ jih je bilo v Akademskem društvu Borba, ki je bilo nato leta 1933 razpuščeno, ker je po navedbi policije širilo protidržavno propagando, najmanj pa v Zarji. Stražarji so se začeli sestajati spomladi 1932, potem ko je v Akademskem domu potekala debata o papeški okrožnici, med katero je Božo Vodušek surovo napadel prof. Aleša Ušeničnika, ki je zaradi tega zapustil polno dvorano. Ker predsednik AZ Marjan Dermastja, ki je bil od leta 1930 član ilegalne KP, Ehrlicha ni pustil do besede, je tudi ta s šestimi študenti dvorano zapustil (AS, Kako smo nastali, 6–7; AS, Nekdaj in sedaj). Takrat se je ta skupina študentov začela redno sestajati v Ehrlichovem stanovanju in se dogovarjati o taktiki boja v AZ. V kratkem času ji je uspelo odrinili simpatizerje komunizma v Zarji, potem v Savici in končno tudi v Danici. Razsodišče Danice je 6. decembra 1933 Dermastjo izključilo iz društva (AS, Univerza v Ljubljani). Stražar Franc Casar je napisal: »Njihov načrt pod-

minirati vsa katoliška akademska društva se je popolnoma izjalovil« (AS, Kako smo nastali, 13).

Komunisti in njihovi simpatizerji so v katoliških društvih začeli izgubljati, čeprav so bili številni in so imeli tudi največ odbornikov v AZ. Študentski krog okoli Ehrlicha je sestavil »Naš manifest«, ki ga je Franc Casar prebral na občnem zboru junija 1933, v katerem so poudarjali zvestobo katoliškim načelom, zahtevali nov in pravičen socialni red, zavračali marksizem in komunizem ter poudarili, da jim je slovenska narodnost posebna vrednota (AS, Casar, 10–13; *Slovenec*, 4. 6. 1933, 6). Komunisti so v *Rdečih signalih* besno reagirali, češ da so se podpisniki obrnili proti slovenskemu delovnemu ljudstvu, da so fašisti, plačanci, strahopetci in denuncianti ter da jim je Ehrlich, njihov duhovni vodja in škofov namestnik, dal svoj blagoslov (*Rdeči signali*, 1933, št. 8; Griesser Pečar 2019, 77). O Ehrlichovi vlogi je Ciril Žebot napisal:

Prof. Ehrlich je s svojim zgodnjim in vztrajnim opozarjanjem na zablodo in zlobo marksizma-leninizma-stalinizma Komunistični partiji preprečil, da bi po razbitju slovenske koalicije na univerzi januarja 1933 podtalno zavladala nad razcepljenjenimi in na vsiljeno ideološko borbo nepripravljenimi študentskimi društvi. Komunisti so se te važne vloge prof. Ehrlicha zavedali in partijsko vodstvo tega tudi pozneje ni pozabilo. Od tedaj so imeli profesorja prav posebej zaznamovanega (Žebot 1988, 69).

Stražarji so 1. novembra 1934 začeli izdajati svoje glasilo *Straža v viharju*, ki je izhajalo do 4. aprila 1941. Brez dvoma je imel Ehrlich pri tem odločilno besedo, čeprav je bil v formalnem smislu v ozadju (Vovko 2002, 221–234). Stražar Lojze Ilija je to po njegovi smrti potrdil:

'Straža v viharju' je bil silno oprezen in previden list. Nič se ni natisnilo, kar ne bi prof. Ehrlich prebral in odobril. Vse, kar je bilo kaj preostro napisanega ali se mu je zdelo preveč 'udarno', je omilil in izpremenil v bolj všečnostno obliko, dasi je bila 'Straža v viharju' vedno v dnevni borbi in nasprotna stran /komunistični listi in revije/ ni izbirala sredstev in izrazov. Mi smo jih morali izbirati oz. jih je prof. Ehrlich izbiral za nas. Zato se mi včasih 'Straža v viharju' ni zdela dovolj, zlasti pa sem se pritoževal zoper ta način domače cenzure, ker da povzroča veliko neekspeditivnost, da ne odgovarja to moderni naglici, da na ta način ne bomo mogli sprožiti ljudskega gibanja, itd. Toda prof. Ehrlich je vse take pritožbe lepo pogladil, svojih oči pa ni odmaknil od nobenega članka. To pa je list tudi obvarovalo, da nikdar ni zdrknil v višino dnevne, zgolj politične borbe, ampak je bil, kljub najpodlejšim napadom z nasprotni strani, vedno na višini (AS, Spomini stražarjev, 19. 6. 1942).

Podobno kot njihov duhovni vodja, so stražarji zavračali kapitalizem, komunizem, fašizem in nationalsocializem. Po priključitvi Avstrije Nemčiji je *Straža v viharju* stala na strani koroških Slovencev (*Straža v viharju*, 17. 3. 1938, 1; Kranner 2002, 241).

Stražarji so sprva nastopili kot posebna skupina Katoliške akcije (KA) na univerzi, kot Mihaelova skupina, medtem ko so Mladci Kristusa Kralja ob prof. Ernestu Tomcu predstavljali srednješolsko KA. Cerkevna organizacija Straža je bila ustanovljena 26. aprila 1936, akademski klub Straža pa na počitniškem tečaju leta 1937. Prvi mladci so prišli na univerzo leta 1933, po Tomčevem navodilu so se vpisali v društvo Danica z namenom, da društvo, v katerem so prevladovali krščanski socialisti, počasi prevzamejo (Kranner 2002, 241).

Stražarji so bili večinoma v društvu Zarja. Najprej so mladci in stražarji dobro sodelovali, nato pa se je začelo rivalstvo med KA pod prof. Tomcem in pripadniki prof. Ehrlicha. Po svojih ciljih se obe katoliški organizaciji nista bistveno razlikovali, obe sta si namreč prizadevali za obnovitev življenja v smislu evangelija, razlikovali pa sta se v načinu, kako doseči zastavljene cilje, predvsem v metodi vzgoje. Mladcem je bilo predpisano, kaj smejo in česa ne, niso se smeli politično in vojaško udejestvovati. Če so se proti tej prepovedi prekršili, so bili izključeni. Orožje Tomčeve KA, cerkvene organizacije za laični apostolat, je bilo zgolj življenje v skladu s krščanskimi normami, to se je spremenilo šele po kapitulaciji Italije. Za prof. Tomca so bili stražarji neke vrste posebna frakcija SLS, ki jo je vzgajal in gmotno podpiral Anton Korošec, zaradi tega naj bi mu bili poseben trn v peti, Ehrlicha pa je motilo, da ni dobil ne on sam in ne stražarji priznanja pri katoliški obnovi na univerzi (Vidovič-Miklavčič 2002, 203–204).

Kot je izpostavil Juhant v Ehrlichovi biografiji, je Ehrlich »gojil širšo odprtost, ki je primerna za študente« in vplival »na mlade s svojo duhovno, asketsko in odprto osebnostjo in, presenetljivo glede na ustaljene predsodke o njem, ljudi vzgajal za odprte in dialoške osebnosti« (Juhant 2022, 152, 155). Tine Debeljak je poudaril, da jih je vzgajal »za praktično katoliško življenje in cerkveno« (Debeljak 2001, 89). Po njegovi smrti je Jože Peterlin napisal o Ehrlichu: »Bil nam je vse: oče, učitelj, duhovnik, dobrotnik brez primere, prijatelj in tovariš, borec in vodja. Njegova bližina je vplivala čudno, skrivnostno močno na nas. In v vsej svoji delavnosti, prezaposlenosti, utrujenosti je imel zmeraj časa za svoje fante, če so ga poiskali posamič« (AS, 1942, Spomini stražarjev). Ehrlich je želel ustanoviti močno študentsko organizacijo, ki bi nastopala disciplinirano in z jasno usmeritvijo. Zato je bil ustanovljen

Klub Straža in njeni člani so izstopili iz drugih študentskih društev. Vsako leto so stražarji romali na Višarje, kjer jim je Ehrlich govoril o slovenstvu. Zatem je Rožman leta 1940 na škofijski sinodi v Št. Vidu (danes Šentvid) odredil, da velja organizacija Tomca za edino predstavnico KA, Straža pa je dobila status pomožne organizacije KA. Ta škofova odločitev je Ehrlicha zelo prizadela (NŠAL, fond 484, fasc. 110a, pismo Verbica p. Ivanu Casermanu, 5. 11. 1961). Napetosti med mladci in stražarji se niso polegale niti pozneje v emigraciji.

Okupacija

Pred nemškim napadom na Jugoslavijo je minister Franc Kulovec, tedaj vodja Slovenske ljudske stranke, po telefonu povabil priznanega strokovnjaka za meje Ehrlicha v Beograd, vendar je Kulovec med bombardiranjem Beograda 6. aprila 1941 izgubil življenje. Predstavniki vlade so nekaj dni pozneje zapustili Beograd, da bi se umaknili v tujino. V Palah se jim je pridružil Ehrlich s težko prtljago, polno knjig in dokumentov. Z naporom je potoval šest dni, saj takrat ni bilo več rednega železniškega in avtobusnega prometa. Kot svetovalec naj bi spremljal slovenske ministre v tujino. Potovali so naprej z vlado do Nikšića, kjer je vlada generala Dušana Simića s tremi bombniki zapustila Jugoslavijo. Medtem ko so se drugi jugoslovanski ministri lahko s spremstvom vkrcali na letala, za spremljevalce slovenskih ministrov ni bilo prostora. Ehrlich je letala lahko samo blagoslovil (AS, Žebot, 11. 4. 1941). Ehrlichu in njegovemu najožjemu sodelavcu Cirilu Žebotu je bilo sicer obljubljeno, da se bosta lahko vkrcala na angleško podmornico v Boki Kotorski, ta pa ni mogla pristati, ker je bila Otrantska ožina med Italijo in Albanijo minirana. Ehrlich, Žebot in nekateri slovenski novinarji so se iz Črne gore vrnili

v Ljubljano 25. aprila 1941 (AS, Žebot, Dnevnik, 6. zvezek) .

Kot že navedeno, je Ehrlich nato začel zbirati poročila o nemškem nasilju na okupiranem slovenskem ozemlju, pripravljal pa je tudi študije za zedinjeno in gospodarsko obnovljeno Slovenijo. Nekdanjemu banu Marku Natlačenu je septembra 1941 večkrat predlagal ustanovitev tajne narodne vlade (Godeša 2011, 285–286; Žebot 1988, 206–215), ki naj bi imela za cilj združeno Slovenijo, kar pa je Natlačen zavrnil. Prav tako je jeseni 1941 pripravil spomenico *Slovenski problem* (24. novembra 1941), ki je bila poslana slovenskim zastopnikom v Londonu in Ameriki, da jo predstavijo zavezniškim krogom. V njej se je zavzemal za osvoboditev vseh Slovencev, združitve vseh slovenskih pokrajin, za zvezo jugoslovanskih držav, ki naj bi se ji priključila Bolgarija; če to ne bi bilo uresničljivo, je predlagal samostojno državo Slovenijo, »pravo Švico Vzhodne Evrope«. Notranja ureditev Slovenije naj bi temeljila na demokraciji, »rešena zablod vsakega totalitarizma, centralizma, gospodarskega izkoriščanja«, opirala pa naj bi se na avtonomijo pokrajin. Ehrlich je zagovarjal tudi svobodno tržno gospodarstvo ter kulturno življenje, ki »mora rasti iz korenin slovenske tradicije«. Poudaril je, da mora načelo enakopravnosti vseh narodov, zapisano v Atlantski izjavi, veljati tudi za slovenski narod (Godeša 2002, 302-308).

Prvega aprila 1942 je izročil italijanskim vojaškim oblastem znamenito spomenico »Razvoj situacije v Ljubljanski pokrajini« v slovenskem jeziku, 5. aprila tudi v italijanskem, ki še danes razdvaja zgodovinarje. Spomenica vsebuje zelo ostro kritiko okupatorskih oblasti in navaja protipravne ukrepe italijanskih, nemških in madžarskih okupacijskih oblasti, seveda obsoja tudi delovanje komunistov, v prvi vrsti umore v Ljubljanski pokrajini, ki so se dogajali pri belem

dnevu. Ehrlichov zaključek je bil: »Sinteza vseh dogajanj na celotnem slovenskem ozemlju nas sili do sklepa, da je končni cilj vseh kompetentnih faktorjev Osi: popolno uničenje slovenstva kot takega« (ARS, AS 1660, fasc. II; Mlakar 2002, 263). Na koncu je predlagal še ustanovitev avtonomne varnostne službe. V literaturi se pogosto skoraj izključno navaja prav ta pobuda, ki se jo posledično tudi napačno interpretira, domala popolnoma zamolči pa ostra kritika italijanskih ukrepov proti Slovincem. Spomenica tem enostranskim prikazom služi kot dokaz, da je Ehrlich sodeloval z okupatorji. Tako piše npr. zgodovinar Gregor Kranjc, da je s tem »naredil usoden korak v aktivno kolaboracijo« (Kranjc 2014, 152-153). Dejansko pa se je Ehrlich trudil, da bi Slovenci imeli »v primerni obliki tudi upravno oblast«. Že v prvem stavku pod naslovom »Predlogi za izboljšanje trenutne situacije«, je navedel, kaj je bilo zanj bistveno, to je »zajamčiti Slovincem varnost življenja. V to svrhu je treba vzpostaviti javno varnost« (ARS, AS 1600, fasc.7/II; Mlakar 2002, 268-277). Spomenico je Ehrlich po naročilu škofa Rožmana priredil za Sveti sedež. Škof sam naj bi jo nato nesel papežu v Rim (Ehrlich 2002a, 619-632).

Umor

Ehrlich je bil velik nasprotnik komunizma, vendar je tej ideologiji – podobno kot njegov koroški rojak škof dr. Gregorij Rožman – nasprotoval iz verskih razlogov. Ni pa nasprotoval posameznim komunistom. Tako je npr. Borisa Kidriča na prošnjo njegovega očeta rešil iz zaporu na Dunaju. Maja 1936 ga je namreč avstrijska policija aretirala in je bil leto dni v zaporu (Griessler Pečar 1997, 192). »Za zahvalo« je bil nato prav Boris Kidrič soodgovoren za Ehrlichov umor.

Ehrlich je intenzivno spremljal dogajanje v Rusiji. Že leta 1924 je objavil v *Času* razpravo *Ruski boljševizem*, v kateri je analiziral boljševiški sistem in prišel do zaključka, da lahko Zvezo sovjetskih socialističnih republik »po pravici imenujemo ustavno strahovlado 21 članov predsedstva« (Deželak-Barič 2002, 342). Kritično je osvetlil tudi gospodarski sistem, ki je privedel državo v gospodarsko in socialno katastrofo. Med obema vojnama je pozorno spremljal dogajanje v Sovjetski zvezi, preštudiral obsežno literaturo o komunizmu, papeške okrožnice itd. Vse to ga je potrjevalo v zavesti, da je komunizem izredno nevaren za krščanstvo in za slovenski narod. V tridesetih letih, to je pred izbruhom vojne, se je njegovo opozarjanje na komunistično nevarnost osredotočilo na univerzo, potem pa na boj proti Osvobodilni fronti (OF), ki jo je vodila in obvladovala Komunistična partija. Ker je imel Ehrlich velik vpliv, je bil nevaren cilj, ki so si jih komunisti med vojno zadali – da izvedejo revolucijo in prevzamejo oblast.

Zanimivo je, da so leta 1941 liberalca Fanouša Emmerja² – ki ga je vosovec Edo Brajnik, ki je bil kasneje razglašen za »narodnega heroja«, 4. decembra 1941 pred staro cerkvijo v Šiški ustrelil –, krivili, da je načrtoval umor duhovnika in univerzitetnega profesorja Ehrlicha. V tem smislu je v *Slovenskem poročevalcu* izšel komunike, ki ga je podpisal »Informacijski biro OF«: »Ta umor je Fanoš Emer zasnoval zato, da bi ga 'bela garda' lahko naprtila OF v splošnem in Komunistični partiji posebej« (*Slovenski poročevalec*, 9. 12. 1941).

2 Inž. Emmer je bil povezan s skupino katoliških študentov okrog kaplana Franca Glavača, ki je bil tudi redaktor pri *Slovincu*. Emmer in Glavač sta skupaj pričela ustvarjati »Slovensko narodno gibanje«.

Dejansko so komunisti tako zelo nasprotovali Ehrlichu, da so o njegovi »likvidaciji« premišljevali že leta 1941. V ožjem vodstvu Osvobodilne fronte (OF) in Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije (CK KPS) so potekale večmesečne razprave, saj so za njegovo fizično odstranitev iskali širše soglasje. Tudi v skupini Stare pravde, ki je takrat bila še vključena v OF, so o tem razpravljali že novembra 1941 (Deželak-Barič, 2002, 347–349). Nagode je v svojem dnevniku napisal, da so bili Ehrlich in njegovi stražarji nevarni zaradi »strahotnih političnih ambicij« (ARS, AS 1931, Nagodetov dnevnik, 45). 26. maja 1942 ga je na Streliški ulici umoril pripadnik Varnostno-obveščevalne službe Osvobodilne fronte (VOS OF) Franc Stadler - Pepe, ki je bil po vojni razglašen za narodnega heroja. To je storil po ukazu vodstva KPS (Kardelj, Kidrič), ki je videla potrebo, da izključi vidne nasprotnike iz politične igre. VOS je dobivala svoje pripadnike izključno iz vrst članov komunistične partije in mladinske organizacije SKOJ. Bila je neposredno odgovorna CK KPS in je izključno služila partiji. Ehrlich je bil močna ovira na načrtovani poti prevzema oblasti, umorjen pa je bil pod lažno pretvezo, da je izdajalec. »Izdajalce« so po zaščitnem odloku, ki ga je sprejel Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) 16. septembra 1941 in ki je predvideval posebna tajna sodišča, ki jih dejansko ni bilo, lahko obsodili tudi na smrt. Odlok je določal hiter, usten in tajen postopek, pritožba ni bila mogoča. Smrtna kazen pa ni grozila samo tistim, ki so dejansko delali za okupatorje, temveč tudi tistim, ki so izven OF delali proti okupatorju (Griesser Pečar 2004, 143–148). Ehrlich je slutil, da je v nevarnosti, vendar svoje drže ni nikoli spremenil. Nekoč je ob taki grožnji izjavil: »Vedno sem bil proti komunizmu in danes ne morem biti drugačen. Nesrečneži ne vedo, da mi bodo napravili samo uslugo. Saj vedno prosim Boga, naj mi nakloni milost, da bi mogel umreti zanj mučeniške smrti« (Juhant 2022, 474).

VOS je 27. maja izdal komunike, da je »bil justifikiran izdajalec in škodljivec slovenskega naroda, odkriti iniciator političnega in policijskega sodelovanja peščice reakcionarnih izdajalcev z okupatorji ter organizator denuncijantskih in terorističnih tolp v službi okupatorjev« (*Slovenski poročevalec*, 2. 6. 1942; Dokumenti ljudske revolucije 2, 117–121). Krščanski socialist Edvard Kocbek, ki je umoru še leta 1941 nasprotoval, pa je v svoj dnevnik zapisal:

Pred seboj vidim mrtvega Ehrlicha, ki sem nekoč tudi jaz z njim mnogo govoril. Kljub svoji vedno hitrejši poti v slovenski fašizem bi zanimivi mož še živel, ko bi nam fašizem ne bil vsilil neizprosne alternative: ali življenje ali smrt. [...] Če je v mirnem času kazensko pravo postavljalo sankcije s stališča osebne človekove blaginje, potem je cilj revolucionarne justice javna, kolektivna blaginja. Pozornost politične justice je obrnjena na ogroženost ljudske skupnosti, ne pa na psihologijo obsojenca. To se pravi, da sme določena človeška skupnost z vso pravico seči po revolucionarnih sankcijah, kadar je njen obstoj ogrožen, posebno kadar bije boj na življenje in smrt. Kdor je v takem stanju odgovoren za kolektivno usodo, ima pravico biti neusmiljen, sme vzeti življenje posamezniku in odkloniti ozire na osebne kvalitete in namene« (Kocbek 1972, 41–42).

Ker je bil Rožman v Rimu, je Ehrlicha pokopal generalni vikar Ignacij Nadrah, ki je prav zaradi pogrebnega nagovora takoj po vojni, 14. junija 1945, pristal v zaporu. Dejal je namreč: »Krščanstvo in komunizem sta dva nespravljiva sovražnika. Če zmaga krščanstvo, mora zginiti komunizem; če zmaga komunizem, bo njegova zmaga konec krščanstva. Tega se je profesor Ehrlich živo zavedal, zato je napovedal komunizmu neizprosni boj, ki ga je bojeval z občudovanja vrednim

pogumom. To je bilo hudodelstvo in zato je moral umreti ...« (citirano po Čuješ 1992, 302). Ehrlicha komunisti niti kasneje niso pustili pri miru. Leto dni po koncu vojne so morali nemški ujetniki njegovo truplo izkopati skupaj s posmrtnimi ostanki bana Marka Natlačena, študentov Franca Župca in Jaroslava Kiklja. Kam so jih odpeljal, ni znano. Generalni vikar Anton Vovk je nato v pridigi v stolnici rekel: »V vseh časih so bili grobovi rajnih in pokopališča kraj spoštovanja in nedotakljivosti. Le včasih se je zgodilo, da so divje hijene vdrle na pokopališče in razkopale ter oskrunile grobove« (citirano po Čuješ 1992, 304).

Sklep

Kljub zgodovinskim raziskavam, ki jasno kažejo na to, da je bil Ehrlich zaveden Slovenec, da je dijake in študente v tem duhu vzgajal in da ni bil ne izdajalec ne klerofašist, se v javnosti še vedno širi negativna podoba, tudi del zgodovinskega pisja se še vedno krčevito drži interpretacije, ki jo je kreirala komunistična partija že med vojno, po vojni pa jo je še utrjevala. Kljub nespornim dokumentom in številnim študijam, ki kažejo da je bil prikaz Ehrlichove podobe popolnoma napačen, se tudi v zgodovinske pisje še vedno ponavlja. Zgodovinar Stane Granda je na predstavitvi Ehrlichove biografije izpod peresa teologa Janeza Juhanta v Cankarjevem domu 5. aprila 2022 – med katerim je v isto vrsto postavil trojico velikih Slovencev, Matijo Majarja - Ziljskega, Lamberta Ehrlich in Jožeta Pučnika – opozoril na žalostno dejstvo, da še danes ne vemo, kje je Ehrlichov grob.

Ehrlich je bil velik Slovenec in po prvi svetovni vojni se je zavzemal za to, da pride slovenska Koroška pod novo jugo-

slovansko državo, zato v Avstriji tudi ni mogel ostati. Dijake in študente je vzgajal v narodnem smislu. Ko po izbruhu vojne ni uspel oditi kot spremljevalec slovenskih ministrov v tujino, je začel zbirati podatke o grozodejstvih, ki so jih povzročali vsi trije okupatorji na slovenskih tleh. Njegova vizija je bila zedinjena Slovenija, svoj pogled pa je najbolj obširno zapisal v študiji *Slovenski problem*, ki jo je poslal slovenskim predstavnikom v tujini, da jo razširjajo med zavezniki. Nasprotoval je vsem trem totalitarizmom. 1. aprila 1941 je predal Italijanom spomenico z ostro kritiko italijanskih ukrepov proti Slovincem. Hkrati je želel vsaj nekaj avtonomnosti za Slovence, zato je predlagal ustanovitev slovenske varnostne straže. Bil je zelo vpliven in je oviral komunistični projekt, da izpeljejo revolucijo s ciljem prevzema oblasti, zato so ga nasilno odstranili. Umoril ga je predstavnik VOS-a, organizacije, ki je delovala kot partijski eksekutor.

Reference

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične Republike Slovenije.

AS 1660, Osebni fond Izidorja Cankarja.

Arhiv Straže (AS):

Franc Casar, »Kako smo nastali«, 1933;

Nedatirano predavanje AZ po letu 1930, »Nekdaj in sedaj«;

Spomini stražarjev po Ehrlichovem umoru;

Ing. Stanko Dostal, Dr. Ehrlich kot bogoslovec:

Univerza v Ljubljani, Zapisnik društvenega sode v zadevi tov. Dermastije Marjana, 6. 12. 1933;
29. 8. 1942. Vloga in pomen stražarskega pokreta v slovenski katoliški skupnosti;
Ciril Žebot, Dnevnik.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL):

Fond 484, zapuščina Lamberta Ehrlicha.

Časopisi viri

Rdeči signali, 1933.

Slovenec, 1933.

Slovenski poročevalec, 1941, 1942.

Straža v viharju, 1938.

Literatura

Arnež, Janez A. 2006. Ciril Žebot in njegov politični nastop. Ljubljana, Washington, DC: Studia Slovenica.

Benedik, Metod. 2002. Lambert Ehrlich za slovenski narod. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 24: 641–688.

Čuješ, Rudolf. 1992. Dr. Lambert Ehrlich. Stražar naših svetinj. Antigonish: Research centre for Slovenian Culture.

Debeljak, Tine. 2001. Spomini ob F. S. Finžgarju. V: Kriza revije 'Dom in svet' leta 1937: zbornik dokumentov. Ur. Marjan Dolgan. Ljubljana: Založba ZRC.

Deželak-Barič, Vida. 2002. Osvobodilna fronta in dr. Lambert Ehrlich. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 279–308. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji. 1964. Knjiga 2: april 1942 – julij 1942. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja.

Ehrlich, Lambert. 2002. Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20. Za objavo pripravila Marija Vrečar. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 24: 15–618.

Ehrlich, Lambert. 2002a. Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942. Razmere v »Ljubljanski pokrajini«. Za objavo pripravila Marija Vrečar. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 24: 619–632.

Fras, Maksimiljan. 2013. Mariborski župan dr. Alojzij Juhan in njegov čas. Maribor: EPOS.

Godeša, Bojan. 2002. Ehrlich in zasnova slovenske države. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 279–308. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Godeša, Bojan. 2011. Čas odločitev. Katoliški tabor in začetek okupacije. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Griesser Pečar, Tamara. 1997. Stanislav Lenič. Življenjepis iz zapora. Celovec: Mohorjeva družba.

Griesser Pečar, Tamara. 2004. Razdvojeni narod. Slovenija 1941–1945. Okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Griesser Pečar, Tamara. 2010. Die Stellung der slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten 1918–1920. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva družba.

Griesser Pečar, Tamara. 2019. Ciril Žebot in Akademski klub Straža. V: Usode Slovencev v vrtincu 20.stoletja, 63–114. Ur. Tamara Griesser Pečar in Jelka Piškurić. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo.

Juhant, Janez. 2022. Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda. Celje: Mohorjeva družba.

Jurčec, Ruda. 1969. Skozi luči in sence, 3. del (1935–1941). Buenos Aires: Editorial Baraga S.R.L.

Kocbek, Edvard. 1972. Tovarišija. Izbrano delo 1. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kranjc, Gregor. 2014. Hoja s hudičem. Okupacija Slovenije in kolaboracija, 1941–1945. Mengeš: Ciceron.

Kranner, Martin. 2002. Odnosi med mladci in stražarji. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 235–256. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Mally, Eva. 2011. Slovenski odpor: Osvobodilna fronta slovenskega naroda od 1941 do 1945. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Mlakar, Boris. 2002. Delovanje stražarjev med drugo svetovno vojno. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 257–278. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Pirjevec, Jože. 2020. Partizani. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Saje, Franček. 1952. Belogardizem. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.

Vidovič-Miklavčič, Anka. 2002. Ehrlich – duhovni vodja stražarjev. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 197–207. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Vovko, Andrej. 2002. Stališča Straže v viharju do nekaterih sodobnih vprašanj. V: Ehrlichov simpozij v Rimu, 221–234. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Žebot, Ciril. 1988. Neminljiva Slovenija. Celovec: samozaložba.